KIEK NOU TOCH 'S EFFE AN...

FRAAI GEBEELDHOUWDE STENEN PALEN MARKEREN PROVINCIEGRENS

Koos Kolenbrander

Tot 1300 was onze streek een uitgestrekt hoogveengebied met veel bomen. Het totale veengebied strekte zich uit over de provincies Utrecht en Noord-Holland. In oude oorkonden ook wel de Wilde Veenen of het Wilde Bosch genoemd. De bevolking rond dit gebied betrok er eeuwenlang hun brandhout uit. Rond 1300 begon het hout op te raken. Er was verzuimd de omgehakte bomen door nieuwe aanplant te vervangen. Er dreigde een gebrek aan hout als brandstof te ontstaan tot men ontdekte dat je met de grond onder de bomen, 'de turf', ook uitstekend de kachel kan stoken. De 'Wilde Veenen' kregen waarde.

Grensconflicten

Onze voorouders hadden zich nooit zo erg druk gemaakt over waar de grens tussen de huidige provincies Noord-Holland en Utrecht precies lag, toen nog Holland en Het Sticht genoemd. De Wilde Veenen hadden toch weinig waarde, maar nadat eenmaal de waarde van de turf was ontdekt, leefden de Graaf van Holland en de Bisschop van Utrecht in onmin met elkaar. Beiden deden een beroep op 'het zwarte goud', zoals de turf ook wel werd genoemd. Ze beriepen zich op eeuwenoud gebruik. Het gebied tussen de rivieren de Vecht en de Eem werd vanouds Het Nardinclant genoemd en was destijds in bezit van de Abdis van Elten. De bewoners kwamen jaarlijks tijdens St. Maartensdag op het kerkhof van Baarn belasting betalen. Het Sticht begreep hieruit dat de Wilde Veenen aan de bisschop toebehoorden. De Graaf van Holland beweerde echter dat hij in 1280 het Nardinclant van de Abdis had gekocht. Er ontstonden eeuwenlange twisten over de grenslijn.

DE GRENSPALEN

Paal nummer 16 aan de Vuurse Dreef (foto Frans van Reenen)

Moe van de strijd sloten de heren verdragen over de loop van de grens. Deze verdragen werden telkens weer geschonden. De Hollanders staken turf op het grondgebied van de Bisschop. Ten noordoosten van Blaricum stond al jaren een grenspaal, 'De Leeuwenpaal' genoemd. Op de paal stond een Leeuw (het wapen van Holland) afgebeeld. Tijdens de voortdurende twisten bleef de

Leeuwenpaal staan. Vanaf de paal liep de grens tussen Utrecht en Holland oostwaarts naar de monding van de rivier de Eem. In 1356 werd de grens vanaf de Leeuwenpaal lijnrecht op de Domtoren in Utrecht getrokken tot aan een boom in het Gooiersbos. Vanaf die boom liep de grens westwaarts. Tussen de palen werd een greppel gegraven om de grens duidelijk aan te geven.
Door de nieuwe grens raakte Baarn al zijn veengronden kwijt. De Baarenaars leefden echter van de veengrond. Zij richtten een verzoekschrift aan de Keizer Karel V, hij was ook Graaf van Holland, waarin ze zich beklaagden. Ze wezen de keizer er op dat 'vijf a seshondert luyden met wyf ende kinders' brodeloos zouden raken omdat zij voortaan geen turf meer konden steken. Ze voegden er ook heel slim aan toe dat de Graaf hierdoor minder belasting op het bier zou ontvangen, omdat er minder gedronken kon worden. De keizer was een bestuurder met visie. Hij bepaalde dat de Baarenaars tegen een jaarlijkse pacht de veengronden mochten exploiteren. In 1841 werd een definitieve regeling getroffen, waarbij de in 1535 door de Groote Raad te Mechelen vastgestelde grens werd gerespecteerd. Na vele jaren van onmin, waarbij de houten grenspalen en losse grensstenen stiekem door de Hollanders werden verplaatst, kwam een goede regeling tot stand.

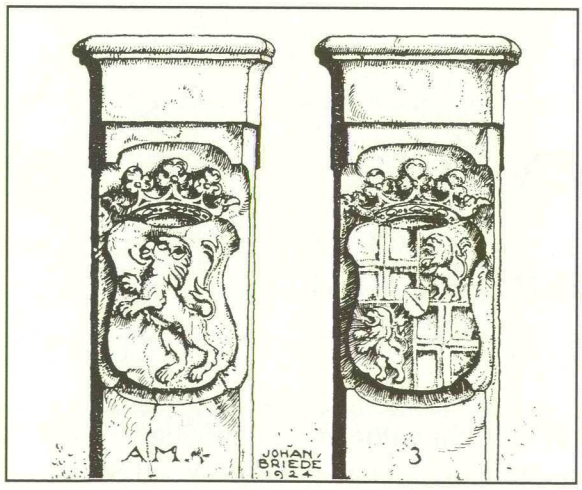

Oude afbeelding met links het oude wapen (één leeuw) van het Graafschap Holland.

Er werden stenen grenspalen op een onderlinge afstand van 200 roeden geplaatst. Op de palen was aan de noordzijde het wapen van Noord Holland en aan de zuidzijde het wapen van Utrecht ingebeiteld.

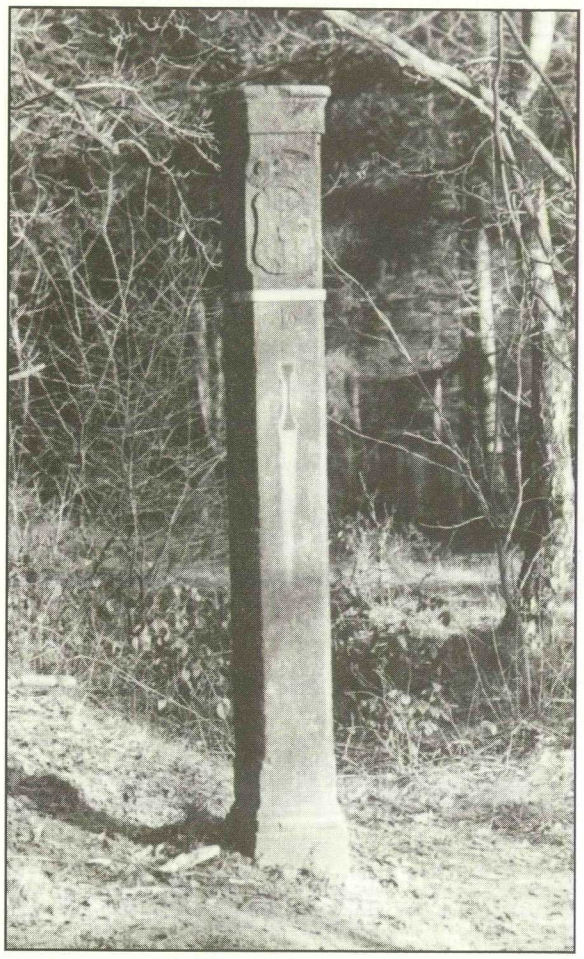

Het wapen van de provincie Utrecht. (foto Frans van Reenen)

De ruim vierhonderd jaar durende strijd om het zwarte goud werd beslecht. De strijd had veel levens gekost. Na het verplaatsen van de houten grenspalen werd je gegeseld en gebrandmerkt; bij herhaling van het delict wachtte de galg. Alleen kwam de regeling in 1841 te laat, de veengronden waren toen al geheel uitgeput.

HISTORISCH BELANG

In 1923 brengt de schoolmeester en amateur-historicus T. Pluim uit Baarn in een Goois blad de vervallen staat van de grenspalen onder de aandacht. Generaal-

majoor b.d. E. Luden had dit een jaar eerder al aan Gedeputeerde Staten gemeld. De Staten van Noord-Holland en Utrecht bereikten een akkoord over het herstel van de palen. De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg adviseerde uit het oogpunt van historisch belang de beschadigde palen te restaureren en de verdwenen exemplaren te vervangen. Alle 22 palen dienden volgens de commissie als historisch monument in stand te worden gehouden. De Rijkscommissie achtte het van minder belang de nieuwe palen naar het oude voorbeeld te laten maken. De nieuwe palen zijn ontworpen door prof. A.W.M Odé te Delft. De oude palen hadden aan de noordzijde een leeuw, het wapen van Graafschap Holland. Op de nieuw ontworpen palen kwam het wapen van de provincie Noord-Holland met drie leeuwen. Ook werd er ter versteviging een ondergrondse betonplaat aangebracht aan de voet van zowel de oude- als van de nieuwe palen.

KOSTBARE KUNSTWERKEN

In 1924 kostte een nieuwe paal *f* 170,- (€ 56,26) en in 1980 al *f* 10.610,- (€ 4.814,60). Sommige oude palen hadden te lijden van de tand des tijds of werden door auto's omvergereden. Om scheuren te voorkomen werden in 1939 koperen knelbanden om de palen aangebracht.

Tijdens de tweede wereldoorlog werden er twee omvergereden. Enkele koperen knelbanden zijn tijdens de bezetting gestolen. Na de oorlog zijn alle koperen knelbanden vervangen door banden van verzinkt ijzer.

Vanaf de rivier de Eem tot aan het Tienhovens kanaal staan 22 palen. Iedere paal heeft zijn verhaal. De heer W.A. Boekelman uit Laren heeft er in 1985 een prettig leesbaar boekje over geschreven, getiteld 'De Leeuwpalen in het Gooi'. Aan iedere paal besteedt hij in zijn boek aandacht. Tien van de 22 palen staan op Maartensdijks grondgebied, waarvan de laatste, nr. 22 bij de boerderij 'Vrede 't Best' aan het Tienhovens kanaal de brievenbus van de bewoner van de boerderij draagt.

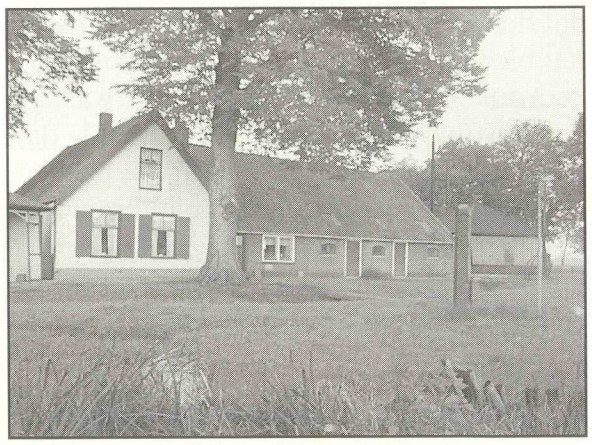

Boerderij 'Vrede 't Best' (foto de Vierklank)

***

HUISNAMEN XIII

MIJMERING EN HERINNERING

Hans de Groot

De twintigste eeuw was nog geen vijf maanden oud toen er bij de gemeente een aanvrage voor een bouwvergunning binnenkwam. Aannemer E.M. Westerhout uit Utrecht wilde graag een villa bouwen op het perceel kadastraal bekend Sectie B. No 971 aan de Soestdijksche Straatweg. Die vergunning kwam er en in hetzelfde